

Irena Fedorowicz

<https://orcid.org/0000-0002-4294-0653>

Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego
Wilno, Litwa

Zasoby wileńskich archiwów jako źródło informacji o polskich pisarzach z przełomu XIX i XX wieku

Vilnius Archives Collections as a Source of Information about
Polish Writers of 19th and 20th Centuries

Abstract: Collections of manuscripts in Vilnius are stored in three archives: the Lithuanian State Historical Archives, the Central State Archives of Lithuania, and the Lithuanian Literature and Art Archive. They are also stored in the Manuscript Sections of the most important Vilnius libraries: the Library of the Vilnius University, the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, and the Lithuanian National Library of Martynas Mažydas. Among the collections are many documents and written texts (referred to by the Latinate word *polonica*) from different epochs. Polonica texts by Polish writers and poets of the 19th and 20th centuries have been examined mainly by Polish researchers. Vilnius collections consist of many documents presenting the characters of *minorum gentium* writers such as Czesław Jankowski, Nikodem Erazm Iwanowski, and Maria Rodziewiczówna. Manuscripts are a valuable source of information about these authors. Irena Fedorowicz's aim in this article is to show the output of archival studies concerning the life and work of 19th- and 20th-century writers. Some of the results have already been published in Lithuanian scholarly publications in the years 2016–2022.

Keywords: Vilnius manuscripts, epistolography collections, Czesław Jankowski, Nikodem Erazm Iwanowski, Maria Rodziewiczówna, 19th and 20th century

Abstrakt: Zbiory archiwów i bibliotek wileńskich zawierają wiele poloników z różnych epok, które w mniejszym lub większym stopniu w XX wieku już zostały wykorzystane przez badaczy polskich (Edmunda Jankowskiego, Tadeusza Bujnickiego, Andrzeja Romanowskiego, Iwonę Wiśniewską i in.). Mniej znane są natomiast źródła rękopiśmienne (głównie listy) dotyczące polskich pisarzy *minorum gentium* z przełomu XIX i XX wieku, do których należą: Czesław Jankowski, Nikodem Erazm Iwanowski i Maria Rodziewiczówna. Materiały te znajdują się w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym, Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym, Archiwum Literatury i Sztuki Litewskiej, a także w Dziale Rękopisów trzech bibliotek: Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, Biblioteki Narodowej im. Martynasa Mažydas i Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich. Celem artykułu jest podzielenie się wiedzą i doświadczeniem na temat sposobów opracowywania i wykorzystywania archiwaliów dotyczących trojga wymienionych pisarzy. Wyniki swoich badań przedstawiłam w publikacjach, które zostały wydane na Litwie (w pismach naukowych i monografiach zbiorowych) w latach 2016–2022. Najwięcej uwagi poświęcałam spuściznie archiwalnej Jankowskiego ze zbiorów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich.

Słowa kluczowe: archiwa wileńskie, zbiory rękopiśmienne, Czesław Jankowski, Nikodem Erazm Iwanowski, Maria Rodziewiczówna

Znajdujące się w Wilnie zbiory rękopiśmienne, przechowywane w trzech archiwach: Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym, Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym i w Archiwum Literatury i Sztuki Litewskiej oraz w Dziale Rękopisów trzech najważniejszych bibliotek: Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich oraz Biblioteki Narodowej im. Martynasa Mażydasa, zawierają wiele poloników. Wśród nich są materiały rękopiśmienne dotyczące tak znanych pisarzy polskich z przełomu XIX i XX wieku, jak Henryk Sienkiewicz, Eliza Orzeszkowa czy Maria Konopnicka. Dokumenty te (chodzi przede wszystkim o zbiory epistolarne) były już obiektem szczegółowych badań, prowadzonych przez naukowców polskich: Edmunda Jankowskiego, Andrzeja Romanowskiego, Tadeusza Bujnickiego, Andrzeja Rataja, Iwonę Wiśniewską i in. Zasoby wileńskie dostarczają też poloników związanych z pisarzami *minorum gentium*, które stanowią źródło mało lub zupełnie nieznanych informacji o ich życiu i twórczości.

Moim celem jest podzielenie się doświadczeniem w dziedzinie wykorzystania materiałów archiwalnych (głównie epistolarnych) w publikacjach na temat trojga pisarzy *minorum gentium* z omawianego okresu. Są to następujący twórcy: Czesław Jankowski (1857–1929), Nikodem Erazm Iwanowski (1839–1932 lub 1843–1932) i Maria Rodziewiczówna (1864–1944). Przedmiotem analizy są najnowsze artykuły dotyczące tych autorów, które ukazały się drukiem na Litwie w latach 2016–2019.

Badaniem twórczości Czesława Jankowskiego, który w dwudziestoleciu międzywojennym był nazywany „ostatnim Mohikaninem czasów Odyńca, Deotymy, Asnyka, Konopnickiej, Orzeszkowej” (Piotrowicz, 1926), zajmuję się od prawie 20 lat. Temu utalentowanemu poecie, publicyście, felietoniście oraz zasłużonemu wileńskiemu działaczowi kulturalnemu i społecznemu poświęciłam monografię pt. *W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929* (Fedorowicz, 2005) oraz kilkanaście artykułów. Z okazji 160. rocznicy urodzin twórcy w 2017 roku zorganizowałam międzynarodową konferencję naukową „Czesław Jankowski (1857–1929) – między »tutejszością« a europejskością”. Wzięło w niej udział kilkunastu naukowców

z Uniwersytetu Wileńskiego i różnych placówek naukowych w Polsce (z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Instytutu Badań Literackich PAN i in.).

We wspomnianej monografii wykorzystałam m.in. polskojęzyczne źródła dostępne w wymienionych wcześniej wileńskich archiwach i bibliotekach (głównie w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, gdzie jest osobny zespół Jankowskiego – F102, liczący 176 jednostek, w tym listy do niego od ponad 150 osób), a także w Litewskim Państwowym Archiwum Centralnym. Na tamtym etapie swoich badań nie miałam możliwości omówienia zbiorów epistolarnych w językach obcych. Znajdowały się wśród nich m.in. listy miłosne do Jankowskiego napisane w 1884 roku w języku czeskim. Ich autorką była bliżej nieznana Czeszka z Kladna, Józefina Halkowa (Halkówna), którą poeta poznał w Krakowie. Istnienie tych listów jedynie zasygnalizowałam w artykule *Wokół losów „czeczotkowej szkatułki” Czesława Jankowskiego* (Fedorowicz, 2000); wspomniałam o nich w kontekście korespondencji Jankowskiego z czeskim poetą Františkem Kvapilem. Udało mi się wtedy ustalić tylko tyle, że Czesław i Józefina poznali się przypadkowo i że to spotkanie okazało się początkiem głębokiego uczucia. Młodzi byli zaręczeni, mieli poważne plany matrymonialne, ale do małżeństwa nie doszło, choć ten pomysł bardzo popierał Kvapil. Szukając odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak się stało, w 2000 roku wysunęłam hipotezę, że być może Józefina ciężko chorowała (w jednym z listów skarżyła się na kaszel) i zmarła. Prawda wyszła na jaw dopiero w 2019 roku, po przełożeniu analizowanego materiału na język polski, dzięki pomocy dr Danuty Brannej z Czeskiego Cieszyna. Wyniki swoich najnowszych badań przedstawiłam w artykule pt. *„Głowę Twoją drogą do swojej piersi przycisnęłabym i powiedziałabym Ci, jak bardzo Cię kocham”*. *Listy Józefiny Halkówny do Czesława Jankowskiego z 1884 roku* (Fedorowicz, 2019a), który zawiera dwie wersje językowe listów i komentarze. Analizowana korespondencja pochodzi z okresu, kiedy Jankowski cieszył się jako poeta dużą popularnością w kraju i poza jego granicami, szczególnie w Czechach i Niemczech, gdzie uznanie

zdobywały jego finezyjne arabeski. Listy Halkówny są jedynym śladem mówiącym o planach matrymonialnych poety w 1884 roku, są istotne jako „źródło historyczne, kulturowe i biograficzno-psychologiczne” (Cysewski, 1997: 106) w badaniach nad jego życiem i twórczością. Mają one charakter prywatno-użytkowy (Maciejewski, 2000: 212), są też ciekawym przykładem słowiańskiej epistemologii miłosnej, gdzie adresatem jest mężczyzna. Listy Józefiny z Kładna pochodzą z okresu sierpień – październik 1884 roku. Ich treść świadczy o dużym zaangażowaniu emocjonalnym młodej panny, szczęśliwej z powodu zaręczyn, dumnej, że została wybranką serca znanego poety. Już w pierwszym liście z 24 sierpnia padają słowa, które znalazły się w tytule artykułu: „(...) Głowę Twoją drogą do swojej piersi przycisnęłabym i powiedziałabym Ci, jak bardzo Cię Kocham”. I dalej: „Szkoda, że tak daleko od siebie jesteśmy, ale pocieszam się tą myślą, że przyjdzie czas, kiedy mój Czesław do Pragi przyjedzie a – jeśli zechce – mnie ze sobą na Litwę odwiezie (...)” (Fedorowicz, 2019a: 137). Z listu drugiego młodej Czeszki wynika, że miała ona wątpliwości, czy jest godna swego ukochanego, zapewniała o tym, że ze wszystkich sił będzie starała się go nie zawieść. List trzeci, ostatni, zawiera niezwykle piękne słowa o miłości:

Sama nie wiem nawet, jak się czuję, wiem tylko, że Kocham Cię niezmiernie, że natychmiast poszłabym za Tobą, gdzie mnie poprowadzisz (...). Mój drogi, gdybyś nawet zupełnie biedny był, chciałabym z Tobą żyć i zadowolę się wszystkim, choćby tym najmniejszym, gdy z rąk Twoich pochodzić to będzie i Ty mi to z miłością podasz (...). Usiadłabym u Twoich stóp, słuchałabym Ciebie i uczyłabym się od Ciebie polskiego. Wyobrażam sobie, jakie byłoby takie życie piękne, a im więcej takich obrazów pojawia się w mych myślach, tym bardziej Cię Kocham i więcej pragnę (Fedorowicz, 2019a: 138).

W tym samym liście znajdują się też informacje, które rzucają światło na powody rozstania się Józefiny i Czesława. Chociaż kobieta zapewniała ukochanego, że uda jej się przekonać swoich rodziców – można się domyślić, że tak się nie stało. Jej rodzice (ojciec był nauczycielem

w mieszczańskiej szkole w Kładnie i bratankiem poety Vitezslava Haleka) najprawdopodobniej nie zgodzili się na małżeństwo i wyjazd córki do dalekiego, nieznanego kraju. Dwa lata później, w 1886 roku, Czesław Jankowski ożenił się z krajanką Marią Jasiońską, wnuczką poety inflanckiego Kazimierza Bujnickiego, z którą doczekał się dwóch córek – Ewy (zmarła w 1902 roku w wieku 12 lat) i Ireny (urodzona około 1892 roku). O małżeństwie Jankowskich wiadomo bardzo niewiele; nie udało mi się ustalić, ani kiedy zmarła, ani gdzie została pochowana Maria. Ostatnia wiążąca się z nią data to rok 1916 (widnieje on na stemplu pocztowym na adresowanej do niej kartce ze zbiorów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich). Nie wiadomo, czy kiedykolwiek będzie można znaleźć jakieś dodatkowe informacje na ten temat. Chociaż bywa to kwestią przypadku. Na przykład podczas kwerendy materiałów archiwalnych po Janie Karłowiczu, znajdujących się w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym, zupełnie nieoczekiwanie natknęłam się na nieznaną mi wcześniej wzmiankę o dokładnej dacie śmierci matki Jankowskiego. Z notatki sporządzonej ręką Karłowicza wynika, że Wanda z Benisławskich Jankowska zmarła w Polanach 29 grudnia 1895 roku (LPAH). Zachowały się groby jej oraz jej wnuczki Ewy (córki Czesława), które są pod opieką księdza Jana Puzyny, proboszcza parafii oszmiańskiej na Białorusi (Fedorowicz, 2019b).

Rok wcześniej, w 2018 roku, opublikowałam jeszcze jeden artykuł poświęcony Jankowskiemu (Fedorowicz, 2018b). Dotyczy on jego działalności urzędniczej (w strukturach Wydziału Prasowego najpierw Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich, a potem Biura Prasowego Tymczasowej Komisji Rządzącej Litwy Środkowej) i publicystycznej w latach 20. XX wieku. Wykorzystałam tu nieznanne wcześniej źródła archiwalne, takie jak list Jankowskiego do mecenasa Tadeusza Wróblewskiego (ze zbiorów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich) oraz materiały związane z funkcjonowaniem Wydziału Prasowego Tymczasowej Komisji Rządzącej Litwy Środkowej (z tejszej biblioteki oraz ze zbiorów Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego).

Zainteresowanie twórczością Jankowskiego udało mi się przekazać studentce – w 2018 roku powstała praca dyplomowa (odpowiednik

polskiej pracy licencjackiej) poświęcona jego wczesnej twórczości poetyckiej, z okresu nauki w niemieckim gimnazjum klasycznym w Miłtawie (Krasovska, 2018). W tym samym roku w Wilnie został wydany tom zbiorowy (pierwszy i jedyny) ukazujący różne aspekty działalności twórczej autora *Powiatu oszmiańskiego*; jestem współredaktorką tej pracy (Fedorowicz, Dawlewicz, 2018).

Drugim autorem, którego archiwalia badałam, był Nikodem Erazm Iwanowski. Moja wiedza o tym pisarzu i malarzu polsko-litewskim przed 2015 rokiem była bardzo skromna, kojarzyłam go tylko z kontaktów korespondencyjnych z Elizą Orzeszkową (listy Iwanowskiego zostały wydane w 1981 roku w t. 9 *Do znajomych i przyjaciół*) i Marią Konopnicką oraz z publikacji w petersburskim „Kraju” pod pseudonimem Żmudzin. Niewiele było o nim wiadomo zarówno w Polsce, jak i w jego rodzinnej Litwie, gdzie z kolei był znany głównie jako ojciec dwóch pisarek litewskich tworzących pod wspólnym pseudonimem Lazdynų Pelėda (Sowa z leszczyny). Naukowe opracowania o Iwanowskim w języku litewskim zaczęły pojawiać się dopiero na początku XXI wieku. Popularyzatorką wiedzy na jego temat stała się historyk sztuki Vida Ščiglienė z Litewskiej Akademii Sztuk Pięknych w Wilnie. Iwanowski interesował ją przede wszystkim jako malarz, ale również jako twórca o tożsamości dwu-, a nawet trójsczeblowej, typowej dla autorów z terenów ziem zabranych z przełomu XIX i XX wieku. Wspomniana badaczka litewska dla Iwanowskiego zrobiła dotąd najwięcej: opisała dzieje jego rodu, majątku rodzinnego Porogi (lit. Paragai) na Żmudzi, odtworzyła losy artysty, sporządziła katalog jego obrazów, a także jako pierwsza podała informację, gdzie znajdują się materiały archiwalne (listy, rękopisy utworów literackich) tego autora (Ščiglienė, 2003). Są one przechowywane w Dziale Rękopisów w Litewskiej Bibliotece Narodowej im. Martynasa Mažvydasa oraz w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego. W tej ostatniej można znaleźć rękopisy następujących dzieł Iwanowskiego: utwór poetycki *Ostatni Imperator Bizancjum*, gawęda *Nasz pan i nasz kmieć*, trzyaktowy utwór sceniczny *Nad przepaścią*. *Dramat z życia ludu żmudzkiego*, a także szkice wspomnieniowe *Niemiecka babunia* (biograficzny o starszej córce Zofii) i *Ze wspomnień starca* (autobiogra-

ficzny, z okresu studiów w Petersburgu). Trzeba jednak przyznać, że te teksty (poza szkicami wspomnieniowymi) są dość niskiego lotu. Można to wytłumaczyć tym, że były one przeznaczone dla odbiorcy niewyrobionego, np. sztuka *Nad przepaścią* prawdopodobnie została napisana dla teatru amatorskiego. Cztery listy pisarza z tejże biblioteki do dwóch osób – księdza kanonika Juozasa Tumasa (był on też pisarzem, redaktorem i publicystą) z lat 20. XX wieku oraz do Antoniego Moro z 1886 i 1895 roku – również wnoszą niewiele nowego do życiorysu twórcy. Inaczej jest w przypadku materiałów archiwalnych zgromadzonych w Litewskiej Bibliotece Narodowej im. Martynasa Mažvydasa, które są kopalnią wiedzy o Iwanowskim. Niezwykle cenne jest to, że zbiory te zostały szczegółowo opisane jeszcze w 1946 roku przez ówczesnego dyrektora tej placówki Juozasa Rimantasa (zmarłego w 1973 roku) i są obecnie przechowywane w jego zespole (lit. *fondas*). Dzięki temu wiadomo, że Iwanowski był autorem następujących dzieł: dramatu *Szaleńcy* o powstaniu 1863 roku, poematu *Kasztelanie* oraz utworu prozą *Postrzały i pudła*; wszystkie one uchodzą za zaginione. Rimantas zostawił też swój komentarz na temat listów Orzeszkowej oraz zebrane informacje o herbie rodowym Iwanowskich – Rogala – i o niektórych osobach z otoczenia pisarza (córkach, żonie Karolinie i zakochanym w niej polskim malarzu Witoldzie Pruszkowskim). O korespondencji Orzeszkowej z lat 1881–1891 pisano w 2011 roku (Židonisa, Niewulis-Grablunas, 2011).

Szczególnie cenny dla badań nad twórczością Iwanowskiego jest jego list (w dwóch wariantach) z 1929 roku do litewskiego poety i publicysty Liudasa Giry. Na prośbę adresata przedstawił on zarys swojego dorobku literackiego, wymienił jednak tylko wydane utwory: powieści *Dworek pod lipami*, *Postrzały i pudła*, *Biała Dziewica* (wierszem), *Poganin* oraz nowele *Degule*, *Szkielety*, *Spod świętej ziemi*. Wspomniał również o swoim najdłuższym poemacie *Parya*, drukowanym w warszawskim „Życiu”, co zapoczątkowało jego znajomość z Marią Konopnicką. W 1929 roku Iwanowski posiadał w swoim dorobku ponad 30 powieści, dramatów i nowel, które jak twierdził, w wydaniu książkowym zapełniłyby pięć lub sześć tomów. Z listu do Giry wiadomo też, że pisarz brał udział w konkursie na tekst kantaty na odsłonięcie pomni-

ka Adama Mickiewicza, ogłoszonym przez Warszawskie Towarzystwo Muzyczne. Informacje pochodzące z tej korespondencji wykorzystałam w publikacji naukowej (Fedorowicz, 2016). Rok wcześniej fragment listu zamieściłam w skrypcie dla studentów pt. *Związki literackie polsko-litewskie w XIX i na początku XX wieku (wybrane zagadnienia)*, w rozdziale pt. *XIX-wieczne kłopoty z tożsamością: przypadek Nikodema Erazma Iwanowskiego* (Fedorowicz, 2015: 122–135). Obrazowi rodziny pisarza i malarza, przedstawionemu w biograficznej powieści *Praeities šmėklos [Widma przeszłości]* (Vilnius 1996) autorstwa młodszej córki pisarza Mariji Lastauskienė poświęciłam artykuł pt. *Między polskością a litewskością, między marzeniami a rzeczywistością – żmudzka saga rodziny Iwanowskich („Widma przeszłości” Mariji Lastaukienė)* (Fedorowicz, 2022). Czy to znaczy, że archiwalia wileńskie nie mogą nam już nic nowego opowiedzieć o Iwanowskim? Temat nie został jeszcze wyczerpany. Na opracowanie czekają też listy Konopnickiej do Iwanowskiego z lat 1887–1889, których fotokopie znajdują się w Dziale Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich. Do niedawna nieznana była lokalizacja oryginałów. Dzisiaj już wiadomo, że są one w Archiwum Literatury i Sztuki Litewskiej i że ich wydanie jest przygotowywane w Warszawie.

O ile archiwalia znajdujące się w bibliotekach wileńskich są skatalogowane, to zupełnie inaczej wygląda sytuacja w Archiwum Literatury i Sztuki Litewskiej, założonym w 1968 roku (nazwa obowiązuje od 1993 roku). Zgromadzone tam polskojęzyczne rękopisy (stanowią one stosunkowo nieduży procent) nie zostały zinwentaryzowane, zarówno z powodu braku pracowników znających język, jak i z przyczyn obiektywnych – autorów niektórych z nich do dzisiaj nie udało się określić. W 2016 roku zdołałam częściowo wypełnić tę lukę – zidentyfikować Marię Rodziewiczównę jako autorkę dwóch listów i dwóch kartek pocztowych. Wyniki swoich badań opublikowałam w artykule pt. *„Z zawodu i zamiłowania jestem przede wszystkim rolniczką”. Nieznana korespondencja Marii Rodziewiczówny z 1908 roku – przyczynek do życiorysu pisarki* (Fedorowicz, 2018a). Adresatką tych listów i kartek jest ta sama osoba – bliżej nieznana panna Helena Hurynowicz, która

jak można się domyślić, zajmowała się gospodarstwem w majątku Hruszowa podczas nieobecności Rodziewiczówny, podpisała z nią umowę roczną. Korespondencja ma charakter prywatno-użytkowy (Maciejewski, 2000), dotyczy prowadzenia gospodarstwa i działalności handlowej Rodziewiczówny w Warszawie, a także reakcji pisarki na oskarżenia, jakie wystosowała wobec niej panna Hurynowicz. Pierwsza kartka, z datą 19 czerwca 1908 roku, uzupełnia też znane wcześniej informacje o pobytach autorki w krajach skandynawskich (dotychczas wiedziano tylko, że była tam w latach 1903–1904). Komentarz Rodziewiczówny dotyczący zwiedzanego kraju jest bardzo lakoniczny, ale dobrze oddaje cechy klimatu i przyrody skandynawskiej („noce chłodne, kraj smutny – skały i lasy”; „w dzień ciepło, mnóstwo jezior i rzek”). Zamieszczone w moim artykule informacje na temat tej kartki wymagają jednak korekty. Przedstawiony był na niej widok pejzażu z napisem Saters Dal, który błędnie skojarzyłam ze stacją kolejową w Norwegii. Dopiero w 2021 roku ten błąd wskazała mi dziennikarka i biografistka Emilia Padoł. Przygotowuje ona do druku biografię Rodziewiczówny, która ma ukazać się w 2022 roku nakładem Wydawnictwa Literackiego w Krakowie. Dzięki niej udało mi się ustalić, że pisarka przebywała wtedy nie w Norwegii, ale w Szwecji; Saters Dal – to znany w tym kraju system wąwozów. Druga kartka (z datą 19 listopada 1908 roku) oraz list bez daty dotyczą spraw handlowych, a mianowicie funkcjonowania w Warszawie dwóch sklepów należących do Rodziewiczówny – z wyrobami rolniczymi oraz rzemieślniczymi artykułami ludowymi. Towary z Hruszowej były dostarczane do Warszawy drogą kolejową, odbierano je na stacji Warszawa Brzeska. Ostatni z opublikowanych listów ma inny charakter – jest komentarzem Rodziewiczówny na temat oskarżeń panny Hurynowicz wobec niej. Poszkodowana skarżyła się na niewypłacanie jej należnego wynagrodzenia, złe traktowanie i obciążanie jej nadmierną pracą. Ton listu wskazuje na opanowanie i raczej zaskoczenie niż gniew Rodziewiczówny z powodu stawianych jej zarzutów, które uważała za niesprawiedliwe (Fedorowicz, 2018a: 290).

W zasobach archiwów wileńskich znajduje się wiele poloników. Większość z nich, dotycząca znanych pisarzy z przełomu XIX i XX wieku,

w znacznym stopniu została już zbadana i opisana. Ale np. listy Kopnickiej do Iwanowskiego wciąż czekają na badaczy i wydawców. Jak sądzę, bardzo ważna byłaby tu współpraca naukowców polskich i litewskich. Inne polonika, szczególnie te przechowywane w Archiwum Literatury i Sztuki Litewskiej, mają mniej szczęścia, gdyż brakuje informacji o ich autorach. Zidentyfikowanie tego czy innego twórcy może być kwestią przypadku, tak jak to się stało z korespondencją Rodziewiczówny. Przykład tych materiałów pokazuje, jak ważny jest rzetelny komentarz i w razie potrzeby konsultacja ze specjalistami z różnych dziedzin (tutaj ze skandynawistami, co pomogłoby uniknąć błędów). Pomimo trudności, na jakie napotyka badacz archiwaliów, można stwierdzić, że jest to praca bardzo ciekawa, dająca dużą satysfakcję.

Źródła archiwalne

Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne (LPAH) = Lietuvos valstybės istorijos archyvas

Archiwum Jana Karłowicza, F 1135, ap. 10, nr 228, s. 257.

Literatura

Cysewski K., 1997, *Teoretyczne i metodologiczne problemy badań nad epistologafią*, „Pamiętnik Literacki”, z. 1, s. 95–110.

Fedorowicz I., 2000, *Wokół losów „czeczotkowej szkatułki” Czesława Jankowskiego*, w: *Sztuka pisania. O liście polskim w wieku XIX*, red. J. Sztachelska, E. Dąbrowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 381–391.

Fedorowicz I., 2005, *W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929*, Collegium Columbinum, Kraków.

- Fedorowicz I., 2015, *Związki literackie polsko-litewskie w XIX i na początku XX wieku (wybrane zagadnienia)*, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius.
- Fedorowicz I., 2016, *Jak ten statek bez steru... Tożsamość prowincjonalnego artysty z przełomu XIX i XX wieku na przykładzie losów Nikodema Erazma Iwanowskiego*, w: *Tożsamość na styku kultur*, t. 3, *Zbiór studiów*, red. I. Masojć, H. Sokołowska, Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, Vilnius, s. 42–54.
- Fedorowicz I., 2018a, „Z zawodu i zamilowania jestem przede wszystkim rolniczką”. *Nieznana korespondencja Marii Rodziewiczówny z 1908 roku – przyczynek do życiorysu pisarki*, „Slavistica Vilnensis”, vol. 63, s. 285–296.
- Fedorowicz I., 2018b, „W odmęcie życia publicznego czuję się w swoim żywiole”. *Działalność urzędnicza i publicystyczna Czesława Jankowskiego w latach 1919–1922*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”, t. 18, s. 301–316.
- Fedorowicz I., 2019a, „Głowę Twoją drogą do swojej piersi przycisnęłabym i powiedziałabym Ci, jak bardzo Cię kocham”. *Listy Józefiny Halkówny do Czesława Jankowskiego z 1884 roku*, „Slavistica Vilnensis”, vol. 64 (1), s. 133–143.
- Fedorowicz I., 2019b, *Polany pamiętają o Czesławie Jankowskim*, „Magazyn Wileński”, nr 11, s. 16–17.
- Fedorowicz I., 2022, *Między polskością a litewskością, między marzeniami a rzeczywistością – żmudzka saga rodziny Iwanowskich („Widma przeszłości” Mariji Lastaukienė)*, w: *Rodzina Miłoszów i rody pogranicza polsko-litewskiego. Studia*, red. A. Baranow, J. Ławski, A. Romanik, Wydawnictwo Temida 2, Białystok–Vilnius, s. 355–369.
- Fedorowicz I., Dawlewicz M., red., 2018, *Czesław Jankowski (1857–1929) – między tutejszością a europejskością. Zbiór studiów*, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius.
- Krasovska J., 2018, *Analiza wczesnej twórczości poetyckiej Czesława Jankowskiego*. Niepublikowana praca dyplomowa przygotowana na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wileńskiego pod kierunkiem doc. dr Ireny Fedorowicz.
- Maciejewski J., 2000, *List jako forma literacka*, w: *Sztuka pisania. O liście polskim w wieku XIX*, red. J. Sztachelska, E. Dąbrowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 211–218.
- Piotrowicz W., 1926, *Pół wieku w służbie pisarskiej*, „Wiadomości Literackie”, nr 1, s. 1.
- Ščiglienė V., 2003, *Dailininkas Nikodemus Ivanauskas: nuo svajonių iki tikrovės*, „Vilniaus dailės akademijos darbai”, t. 31, s. 171–179.
- Židonis G., Niewulis-Grablunas J., 2011, *Artimos sielos ilgesys: Nikodemo Erazmo Iwanowskio ir Elizos Orzeszkowos laišakai*, „Darbai i dienos”, nr 56, s. 285–304.

IRENA FEDOROWICZ – associate professor, Polish Studies Centre, Vilnius University, Vilnius, Lithuania / docent doktor, Centrum Polonistyczne, Uniwersytet Wileński, Wilno, Litwa.

Irena Fedorowicz's main interests are focused on the history of Polish literature of the nineteenth and twentieth centuries, Polish-Lithuanian literary relations, the study of egodocuments. She has published the monograph *W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929* [*In the Service of the Homeland: Czesław Jankowski in the Cultural Life of Vilnius 1905–1929*] (Kraków 2005). She is a co-editor of the following multi-author books: *Pasaże Witolda Hulewicza* (Kraków 2017), *Czesław Jankowski (1857–1929) – między „tutejszością” a europejskością* [*Czesław Jankowski (1857–1929): Between “Locality” and Europeanness*] (Vilnius 2018).

Główne zainteresowania badaczki skupione są wokół: historii literatury polskiej XIX i XX wieku, związków literackich polsko-litewskich, egodokumentyki. Opublikowała monografię *W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929* (Kraków 2005). Jest współredaktorką następujących prac zbiorowych: *Pasaże Witolda Hulewicza* (Kraków 2017), *Czesław Jankowski (1857–1929) – między „tutejszością” a europejskością* (Wilno 2018).

E-mail: Irena.Fedorovic@ff.vu.lt